

Doporučení CM/Rec(2020)2 Výboru ministrů členským státům o začlenění dějin Romů a/nebo kočovníků¹ do školních osnov a učebních materiálů

*(přijato Výborem ministrů dne 1. července 2020
na 1380. zasedání zástupců ministrů)*

Výbor ministrů Rady Evropy v souladu s článkem 15.b stanov Rady Evropy,

Uznává, že dlouhodobá historická přítomnost Romů a kočovníků v Evropě není ve vzdělávacích systémech stále dostatečně uznána a že jejich přínos pro evropské kulturní dědictví je ve formálním i neformálním vzdělávání, ale i obecně, ze strany veřejnosti, podceňován;

Uznává, že vzdělávání a zvyšování povědomí veřejnosti o přínosu Romů a/nebo kočovníků ke kulturnímu dědictví jejich příslušných zemí mohou podnítit hlubší porozumění mezikulturnímu dialogu a vzájemný respekt;

Vzhledem k tomu, že dějiny a kolektivní paměť Romů a/nebo kočovníků se tradičně přenášely z generace na generaci ústním vyprávěním;

S ohledem na četné příklady pokračující marginalizace Romů a kočovníků a na důležitost výuky dějepisu pro zlepšování vztahů mezi členy romských a/nebo kočovných komunit a jejich příslušnými členskými státy;

Uznává, že podle odhadů bylo během druhé světové války nacistickým režimem a jeho spojenci vyhlazeno nejméně 500 000 Romů, Sintů, Jenišů a členů jiných komunit označovaných jako „Zigeuner“ (Cikáni);

Vzhledem k tomu, že výuka o holocaustu páchaného nacistickým režimem a jeho spojenci, jakož i další činy spáchané proti Romům a kočovníkům v celé Evropě, by mohla být účinným nástrojem v boji proti všem formám nenávisti, diskriminace a předsudků, jakož i radikalizace, popírání holocaustu a revizionismu;

Maje na paměti, že výuka dějepisu je jedním z nejdůležitějších nástrojů přispívajících k odstraňování předsudků a k šíření znalostí o různých skupinách, které pocházejí ze stejné zeměpisné oblasti a sdílejí stejné historické zkušenosti;

S vědomím, že dějiny Romů a kočovníků úzce souvisí se sociálním pokrokem v posledních stoletích a se skutečností, že Romové a kočovníci nebyli schopni z tohoto pokroku těžit (včetně zaměstnávání, vzdělání, zdravotní péče, bydlení nebo sociálního zabezpečení), což zase v nedávné historii vyústilo v nerovné využívání sociálních práv, jak prokázalo sledování Evropského výboru pro sociální práva zaměřené na provádění (revidované) Evropské sociální charty (ETS č. 163);

S ohledem na závazek „podporovat evropskou identitu a jednotu na základě sdílených základních hodnot, respektu k našemu společnému dědictví a kulturní rozmanitosti“ učiněný v Prohlášení, jež bylo přijato na 3. summitu hlav států a předsedů vlád Rady Evropy (Varšava, 2005);

S ohledem na akční plán boje proti rasismu, xenofobii, antisemitismu a nesnášenlivosti přijatý na 1. summitu hlav států a předsedů vlád Rady Evropy (Vídeň, 1993) a jeho výzvu zaměřit se na „podporu vzdělávání v oblasti lidských práv a respektování kulturní rozmanitosti; s ohledem na posílení programů

¹ Pojem „Romové a kočovníci“ zahrnuje v rámci činnosti Rady Evropy v této oblasti velmi rozmanité skupiny: na jedné straně to jsou a) Romové, Sintové/Manušové, Calé, Kalo, Romaničelé, Bojaši/Rudariové; b) balkánští Egyptané (Egyptané a Aškalové); c) východní skupiny (Dómové, Lómové a Abdalové); a na druhé straně skupiny jako Travelleri, Jenišové a populace označovaná správním pojmem „Gens du voyage“, jakož i osoby, které se identifikují jako Cikáni. Jedná se o vysvětlující poznámku pod čarou, nikoli o definici Romů a/nebo kočovníků.

zaměřených na odstraňování předsudků ve výuce dějepisu pomocí zdůrazňování vzájemného pozitivního vlivu mezi jednotlivými zeměmi, náboženstvími a idejemi v historickém vývoji Evropy“;

S ohledem na závěrečné prohlášení z 25. zasedání stálé konference ministrů školství Rady Evropy „Zabezpečení demokracie prostřednictvím vzdělávání“ (Brusel, 11.–12. dubna 2016);

S ohledem na Štrasburskou deklaraci o Romech z roku 2010, ve které se členské státy Rady Evropy dohodly na „přijetí opatření na podporu znalostí o kultuře, historii a jazycích Romů a na jejich porozumění“;

Připomínáje tematický akční plán Rady Evropy pro začleňování Romů a kočovníků (2016–2019), který kromě jiných cílů ještě uvádí zvláštní cíl „usilovat o zahrnutí prvků historie Romů a kočovníků do školních osnov s cílem oslovit jak Romy a kočovníky, tak neromské žáky a studenty“;

S ohledem na článek 12 Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin (ETS č. 157), který stanoví, že: „Strany v případě potřeby přijmou opatření v oblasti vzdělávání a výzkumu na podporu znalostí o kultuře, dějinách, jazyku a náboženství jak svých národnostních menšin, tak většinové společnosti. V této souvislosti strany mimo jiné poskytnou odpovídající příležitosti pro vzdělávání učitelů a přístup k učebnicím a usnadní kontakty mezi studenty a učiteli z různých komunit.“;

Připomínáje doporučení CM/Rec (2011)6 Výboru ministrů členským státům o mezikulturním dialogu a obrazu druhého ve výuce dějepisu, doporučení CM/Rec(2009)4 Výboru ministrů členským státům o vzdělávání Romů a kočovníků v Evropě, doporučení Rec(2001)15 Výboru ministrů členským státům o výuce dějepisu v Evropě 21. století a doporučení Rec(2000)4 Výboru ministrů členským státům o vzdělávání romských/cikánských dětí v Evropě;

Připomínáje rezoluci č. 2153 (2017) Parlamentního shromáždění Rady Evropy o „Podpoře začleňování Romů a kočovníků“, rezoluci Parlamentního shromáždění č. 2106 (2016) o „Obnoveném závazku v boji proti antisemitismu v Evropě“, rezoluci Parlamentního shromáždění č. 1927 (2013) o „Ukončení diskriminace romských dětí“, doporučení Parlamentního shromáždění č. 1880 (2009) o „Výuce dějepisu v konfliktních a postkonfliktních regionech“, jakož i příslušnou odpověď přijatou Výborem ministrů, a konečně doporučení Parlamentního shromáždění č. 1283 (1996) o „Dějinách a učení se dějinám v Evropě“, jakož i příslušnou odpověď přijatou Výborem ministrů;

Připomínáje rezoluci č. 403 (2016) Kongresu místních a regionálních orgánů Rady Evropy o situaci Romů a kočovníků v kontextu rostoucího extremismu, xenofobie a uprchlické krize v Evropě;

Připomínáje Všeobecné politické doporučení Evropské komise proti rasismu a nesnášenlivosti (ECRI) č. 3 o boji proti rasismu a nesnášenlivosti vůči Romům/Cikánům, Všeobecné politické doporučení č. 10 o boji proti rasismu a rasové diskriminaci ve školním vzdělávání a prostřednictvím něj, Všeobecné politické doporučení č. 13 o boji proti protiromskému smýšlení a diskriminaci Romů a Všeobecné politické doporučení č. 15 o boji proti nenávistným projevům;

S ohledem na usnesení UNESCO o připomenutí holocaustu z roku 2007;

Připomínáje Akční plán Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) ke zlepšení situace Romů a Sintů v rámci OBSE přijatý v roce 2003, který doporučuje účastnickým státům OBSE „zahrnout dějiny a kulturu Romů do učebnic, a věnovat zvláštní pozornost zkušenostem Romů a Sintů během holocaustu“;

Maje na paměti Deklaraci stockholmského mezinárodního fóra o holocaustu z ledna roku 2000 a práci Mezinárodní aliance pro připomínku holocaustu (IHRA) při podpoře výzkumu, vzdělávání a připomenutí pronásledování Romů během holocaustu;

Doporučuje vládám členských států, aby s patřičným ohledem na své ústavní systémy a příslušné národní, regionální a místní politiky, okolnosti a odpovědnosti, zejména v oblasti základního, středoškolského a vysokoškolského vzdělávání:

- zavedly zásady a navrhovaná opatření, které jsou uvedeny v příloze;
- upozornily ministerstva školství a další příslušné zúčastněné strany na toto doporučení, a zejména národní, regionální nebo místní rady pro vzdělávání;
- přeložily toto doporučení do úředních jazyků členských států; a
- přezkoumaly za pět let a poté v obdobných intervalech jejich provádění.

Dodatek k Doporučení CM/Rec(2020)2

Zásady a navrhovaná opatření pro zahrnutí dějin Romů a/nebo kočovníků do školních osnov a výukových materiálů

I. Cíle doporučení

Účelem tohoto doporučení je podpořit začlenění dějin Romů a/nebo kočovníků, včetně připomenutí romského holocaustu, do školních osnov a učebních materiálů s cílem budovat kulturu tolerance a úcty ve školách; rozvíjet historické povědomí a vědomí všech žáků; přispět k posílení romské identity a/nebo identity kočovníků a zvýšit pochopení, že Romové a/nebo kočovníci jsou nedílnou součástí národních i evropských společností.

Má se za to, že zavedení výuky dějin Romů a/nebo kočovníků by nevyžadovalo žádné hodiny vyučování navíc, ale mohlo by být začleněno do různých vyučovacích předmětů, například do dějepisu, občanské nauky nebo společenských věd, literatury, náboženství nebo etiky, umění, hudební výchovy nebo jazykové výuky, takže by mělo jen omezené či vůbec žádné finanční dopady.

Má se rovněž za to, že výuka dějin Romů a/nebo kočovníků by přispěla k dalšímu rozvoji řady kompetencí (demokratické občanství, lidská práva, genderová rovnost, sociální dovednosti, mezikulturní porozumění atd.), které jsou pro žáky a studenty nezbytné, zlepšila by porozumění historickému a politickému vývoji, a rovněž by poskytla jiný úhel pohledu na společenské a kulturní jevy.

Vhodné učební materiály by mohly být vypracovány na základě stávajících podpůrných materiálů zveřejněných Radou Evropy a dalšími mezinárodními zúčastněnými stranami na jejich webových stránkách, s přizpůsobením dané vnitrostátní situaci a v úzké spolupráci se zástupci romských a/nebo kočovných komunit.

II. Definice

Pro účely tohoto doporučení:

Protiromské smýšlení je zvláštní forma rasismu a ideologie založená na rasové nadřazenosti, forma dehumanizace a institucionálního rasismu živená historickou diskriminací, která se mimo jiné projevuje násilím, projevy nenávisti, vykořisťováním, stigmatizací a zcela zjevnou a neskrývanou diskriminací².

Termín „romský holocaust“ se používá v souladu se současnou praxí v Radě Evropy a v souladu se závěry a doporučeními konference „Zapomenuté hlasy“, kterou uspořádalo Evropské fórum pro Romy a Travellery (ERTF) ve spolupráci s Radou Evropy v rumunském parlamentu v Bukurešti dne 7. dubna 2016.

Toto doporučení nezaujímá žádný postoj k tomu, jaký termín by se měl v romském jazyce používat při odkazování na romský holocaust v příslušných národních kontextech. Závěry konference „Zapomenuté hlasy“ potvrzují, že Romové používají v jednotlivých částech Evropy různé pojmy k označení romského holocaustu, například „Samudaripe(n)“, „Mudaripe(n)“, „Phar(r)aj(i)mos“, „Por(r)ajmos“ nebo „Kalí Traš“³. Pro účely výuky dějin Romů mohou vnitrostátní orgány zvolit v úzké spolupráci s národními/místními

² Evropská komise proti rasismu a intoleranci (ECRI), Všeobecné politické doporučení č. 13 o boji proti protiromskému smýšlení a diskriminaci Romů, přijaté dne 24. června 2011.

³ „Samudaripe(n)“ nebo „Mudaripe(n)“ znamená „vražda všech“ a připomíná židovský výraz „Shoah“ („zničení“). „Phar(r)aj(i)mos“ nebo „Por(r)ajmos“ znamená „to, co pohltí“, což však může být v určitých variantách romského jazyka urážlivým výrazem. „Kalí Traš“ lze přeložit slovy „černá tragédie“ nebo „černá hrůza“.

romskými komunitami a akademiky nejvhodnější romskou jazykovou variantu (varianty). Je však důležité, aby učitelé věděli o existenci různých romských výrazů k označení romského holocaustu a aby tuto skutečnost i zmínili.

Výuka dějin Romů a/nebo kočovníků může případně zahrnovat kulturu Romů a/nebo kočovníků. Může být vyučována v rámci různých vyučovacích předmětů, například dějepisu, občanské nauky nebo společenských věd, literatury, náboženství nebo etiky, umění, hudební výuky nebo jazykové výuky.

Pojem „učební materiály“ by měl být chápán v širším slova smyslu a měl by zahrnovat učebnice, plány vyučovacích hodin, otevřené vzdělávací zdroje a digitální pedagogický materiál.

Metody výuky uvedené v tomto dokumentu zahrnují mimo jiné neformální vzdělávání a mimoškolní aktivity, imerzivní výuku, návštěvy různých míst, živé dějiny a živé knihovny, vyprávění příběhů, sociální média, výstavy, studijní návštěvy, výměny, setkání, školení, workshopy a semináře.

III. Zásady a navrhovaná opatření

1. Výuka dějin Romů a/nebo kočovníků a její začlenění do učebních osnov a učebních materiálů národních škol by měla:

- a. zahrnovat vyváženou výuku dějin Romů a/nebo kočovníků s uvedením souvislostí, která bude odrážet jak jejich národní přítomnost, tak historické souvislosti a společné dějiny jako národa žijícího po staletí na evropském kontinentu;
- b. zahrnovat informace o přispění Romů a/nebo kočovníků k národním ekonomikám, zejména k obchodu, ke kovodělným a jiným řemeslům a k chovu zvířat, a zmínit různé aspekty historie a kultury Romů a/nebo kočovníků, jakými jsou vyprávění příběhů, literatura, náboženství, hudba a tradice, jakož i asymetrický sociální pokrok a nerovný přístup k sociálním právům, se kterými se setkávají;
- c. vzhledem ke skutečnosti, že výuka dějepisu má průřezový charakter, zahrnout informace o dějinách Romů a/nebo kočovníků do jiných školních předmětů jako ekonomie, občanská nauka nebo společenské vědy, literatura, náboženství nebo etika, umění, hudební výchova nebo výuka jazyků;
- d. zajistit, nebo v případech, kdy stát nemá přímou odpovědnost na regionální a místní úrovni, podporovat, aby se dějiny Romů a/nebo kočovníků vyučovaly na místní úrovni pro všechny žáky a studenty;
- e. v obecném rámci vzdělávání a iniciativ v oblasti lidských práv, rovnosti a/nebo nediskriminace a jako nástroj v boji proti novým zločinům proti lidskosti, které by se mohly mimo jiné dotknout Romů a/nebo kočovníků, zvyšovat povědomí o protiromském smýšlení jako specifické formy rasismu a o popírání jejich statutu obětí holocaustu, a současně upozorňovat na historické kořeny těchto předsudků a na jejich důsledky na současné nenávistné projevy a násilí vůči Romům a/nebo kočovníkům;
- f. dát příležitost zástupcům organizací a komunit Romů a/nebo kočovníků, ve spolupráci s dotčenými školami a jejich zúčastněnými subjekty, aby se setkali s žáky nebo studenty za účelem diskuse a ilustrace určitých aspektů dějin Romů a/nebo kočovníků a poskytlí svá svědectví;

2. Vypracování a revize výukových materiálů a metod by měly:

- a. rozvíjet flexibilní osnovy a interaktivní pedagogické postupy, které uznávají kulturní rozdíly, podporují rozmanitost a zahrnují přístup s více úhly pohledu k prokázání celé složitosti dějin a k zajištění přístupu ke společným dějinám;
- b. zajistit, aby zejména osnovy dějepisu nebo občanské výchovy odrážely způsob, jakým činnosti a postoje obyčejných lidí a jejich skupin formovaly dějiny evropských společností;
- c. věnovat pozornost historickým pramenům s cílem bojovat proti protiromskému smýšlení, projevům nenávisti, propagandě a falešným informacím;
- d. analyzovat a revidovat školní osnovy se zvláštním zaměřením na osnovy dějepisu s cílem zahrnout do obecné výuky dějepisu obsah týkající se historie a kultury Romů a/nebo kočovníků;
- e. analyzovat a revidovat současné učebnice s cílem odstranit stereotypy týkající se Romů a/nebo kočovníků; v oblasti výuky umění nebo literatury z dřívějších období, ve kterých jsou uvedeny protiromské narážky, vypracovat materiály, které uvedou tento obsah do souvislostí jakožto součást dějin protiromského smýšlení, a zajistit kritické porozumění kontroverzní povaze obsahu s tím, že výuka tohoto obsahu by měla

být vyhrazena pouze studentům, kteří dosáhli jisté úrovně abstrakce, která jim umožňuje pochopit historickou povahu těchto dokumentů;

f. za účelem provedení těchto dvou výše uvedených činností, identifikovat příležitosti pro začlenění dějin Romů a kočovníků do výuky a vzdělávání, aktualizovat a přizpůsobit obsahy konkrétnímu národnímu kontextu; a připravit plán implementace revidovaných výukových materiálů a metod školení ve spolupráci s romskými komunitami nebo komunitami kočovníků, s občanskou společností, s akademickými pracovníky, s institucemi pro vzdělávání učitelů a s profesními organizacemi učitelů;

g. využívat stávající výukové, pedagogické a výzkumné materiály, nástroje a publikace o dějinách Romů a/nebo kočovníků vypracované mezinárodními zúčastněnými stranami, jakými jsou Rada Evropy, Agentura Evropské unie pro základní práva (FRA), UNESCO, Mezinárodní aliance pro připomenutí holocaustu (IHRA), Nadace Shoah / Institut pro vizuální historii a vzdělávání při Univerzitě Jižní Karolíny (USC), Evropský romský institut pro umění a kulturu (ERIAC), Evropská asociace učitelů dějepisu (EUROCLIO) a jiné instituce;

h. připravit další kvalitní výukové a učební materiály k okamžitému použití ve spolupráci s občanskou společností a akademickou obcí z řad Romů a/nebo kočovníků s cílem navázat na stávající zdroje a doplnit je.

3. Výuka o romském holocaustu a dalších perzekucích v dějinách by měla:

a. tvořit nedílnou součást výuky a poznávání holocaustu spáchaného nacistickým režimem a jeho spojenci, jakož i dalších činů spáchaných proti Romům a kočovníkům v celé Evropě, které by měly být současně doplněny výukou a poznáváním relevantních epizod v dějinách, kdy Romové a/nebo kočovníci nebyli oběťmi;

b. odkazovat na pozitivní příběhy z historie Romů a/nebo kočovníků, například na jejich přispění k místnímu, národnímu a evropskému kulturnímu dědictví, a na aktivní roli Romů, Sintů a Jenišů v protinacistických a protifašistických odbojových hnutích;

c. kromě zvláštní kapitoly o romském holocaustu případně zmiňovat další závažné formy pronásledování Romů a/nebo kočovníků v Evropě (politiky proti tulákům, porušování práv rodičů a dětí, nucená asimilace, nucení k uselému charakteru života, politiky nucená sterilizace, politiky internace, deportace atd.)⁴;

d. začlenit do formálního a neformálního vzdělávání aktivity na připomenutí romského holocaustu, při příležitosti 2. srpna (Evropský den památky romského holocaustu), či jiný den, který by lépe odpovídal historickému kontextu dané země, například místním výročí a místům souvisejícím s uvězněním nebo deportací Romů do koncentračních táborů, a lepšímu načasování během školního roku.

4. Vzdělávací činnosti by měly:

a. nabídnout příslušné školení pro učitele, pedagogy, ředitele škol, zaměstnance ministerstev školství a případně další pedagogické pracovníky, které by poskytli odborníci a akademičtí pracovníci z oblasti romské historie a kultury za účelem osvojení znalostí o dějinách Romů a/nebo kočovníků;

b. zavést povinně a systematicky v rámci počátečního a dalšího celoživotního vzdělávání učitelů, učení založené na dovednostech, na mezikulturním vzdělávání/dialogu a na modulech podporujících rozmanitost.

5. Mimoškolní aktivity by měly:

a. zvyšovat povědomí běžné populace, a zejména mladší generace, o historické přítomnosti Romů a/nebo kočovníků v Evropě a jejich přispění k místní, národní a evropské historii;

b. zahrnovat různé aktivity k připomenutí významných dnů pro romskou populaci, například 8. duben (Mezinárodní den Romů), 16. květen (Den odboje Romů), 2. srpen (Evropský den památky romského holocaustu) a 5. listopad (Světový den romského jazyka), nebo jakýchkoli dalších důležitých dnů v příslušných národních kontextech;

⁴ Viz Informační přehledy Rady Evropy o romských dějinách na adrese www.coe.int/education/roma.

c. podporovat účast žáků/studentů na exkurzích do míst zasvěcených dějinám a kultuře Romů a/nebo kočovníků se zaměřením na pamětní a vzpomínková místa a muzea⁵.

6. Výzkum historie Romů a/nebo kočovníků by měl:

a. být podporován, kdykoli to bude možné, prostřednictvím grantů nebo jiných pobídek pro akademickou obec, výzkumná střediska a kulturní instituce; zvláštní pozornost by měla být věnována historickým dokumentům a artefaktům vztahujícím se ke kultuře Romů a/nebo kočovníků, které by měly být zahrnuty do stávajících sbírek, a rovněž shromažďování svědectví týkajících se zejména období druhé světové války a tradičního způsobu života;

b. být k dispozici online a s příslušnou licencí pro vzdělávací účely.

7. Národní a mezinárodní spolupráce v oblasti dějin Romů a/nebo kočovníků by měla:

a. vyústit v cílenou, trvalou a účinnou spolupráci mezi příslušnými vnitrostátními zúčastněnými stranami, zejména mezi učiteli a pedagogy, mezinárodními organizacemi a akademickými pracovníky, kteří působí v oblasti výzkumu a podporují znalosti o historii a kultuře Romů a/nebo kočovníků, a měla by posilovat spolupráci s IHRA s cílem podporovat vzdělávání a připomínat si romský holocaust;

b. zahrnovat přeshraniční kulturní spolupráci a vzájemné (peer-to-peer) sdílení zkušeností s výukou historie Romů a/nebo kočovníků a sdílet (a přizpůsobit, pokud je to možné) stávající nástroje, materiály a publikace;

c. zapojit nevládní organizace, zejména nevládní organizace Romů a/nebo kočovníků a především ty, které působí v oblasti vzdělávání, aby se aktivně podílely na zvyšování povědomí o dějinách Romů a/nebo kočovníků u běžné populace a mezi samotnými Romy a/nebo kočovníky, kteří někdy neznají své vlastní dějiny;

d. podporovat začlenění výuky dějin Romů a kočovníků do práce národních a mezinárodních nevládních organizací, jakými jsou EUROCLIO nebo federace Europa Nostra⁶.

⁵ Některá muzea jako Louvre a Prado uspořádala v rámci projektu Rady Evropy s názvem „Zastoupení Romů ve významných muzejních sbírkách“ zvláštní výstavy znázorňující Romy ve výtvarném umění, sochařství aj.

⁶ Viz <https://www.europanostra.org/>